MUSIQA TA’LIMINING BOSHQA FANLAR BILAN INTEGRATSIYASI ORQALI O‘QUVCHILARNING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH

Zokirova Sevara Izzatillo qizi

Annotatsiya. Mazkur tezisda boshlang‘ich ta’lim jarayonida musiqa fanini boshqa o‘quv fanlari bilan integratsiyalashning nazariy-pedagogik asoslari hamda o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Musiqa ta’limining ona tili va o‘qish savodxonligi, matematika hamda tasviriy san’at fanlari bilan o‘zaro aloqadorligi yoritilib, integratsiyalashgan topshiriqlarning o‘quvchilarda obrazli tafakkur, tasavvur, mustaqil fikrlash va o‘z g‘oyalarini ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, fanlararo integratsiyaning ta’lim jarayonidagi o‘rni hamda o‘quvchilarning turli fanlar bo‘yicha olgan bilimlarini o‘zaro bog‘lash va ijodiy imkoniyatlarini namoyon etishdagi ahamiyati ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: musiqa ta’limi, fanlararo integratsiya, boshlang‘ich ta’lim, ijodiy qobiliyat, musiqiy idrok, obrazli tafakkur, integratsiyalashgan ta’lim, ijodiy fikrlash.

DEVELOPING STUDENTS’ CREATIVE ABILITIES THROUGH THE INTEGRATION OF MUSIC EDUCATION WITH OTHER SCHOOL SUBJECTS

Abstract. This thesis analyzes the theoretical and pedagogical foundations of integrating music with other school subjects in primary education, as well as the opportunities this integration offers for developing students’ creative abilities. It explores the relationship between music education and such subjects as native language and reading literacy, mathematics, and visual arts. The significance of integrated learning tasks in developing students’ imaginative thinking, imagination, independent thinking, and ability to express their own ideas is highlighted. Furthermore, the role of interdisciplinary integration in the educational process is examined, along with its importance in helping students connect knowledge acquired across different subjects and demonstrate their creative potential.

Keywords: music education, interdisciplinary integration, primary education, creative abilities, musical perception, imaginative thinking, integrated learning, creative thinking.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ ПОСРЕДСТВОМ ИНТЕГРАЦИИ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ С ДРУГИМИ УЧЕБНЫМИ ПРЕДМЕТАМИ

Аннотация. В данной тезисной работе анализируются теоретико-педагогические основы интеграции музыки с другими учебными предметами в процессе начального образования, а также возможности развития творческих способностей учащихся. Раскрывается взаимосвязь музыкального образования с такими предметами, как родной язык и читательская грамотность, математика и изобразительное искусство. Обосновывается значение интегрированных заданий в развитии у учащихся образного мышления, воображения, самостоятельного мышления и навыков выражения собственных идей. Кроме того, рассматривается роль межпредметной интеграции в

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

образовательном процессе, а также её значение для установления взаимосвязей между знаниями, полученными по различным предметам, и раскрытия творческого потенциала учащихся.

Ключевые слова: музыкальное образование, межпредметная интеграция, начальное образование, творческие способности, музыкальное восприятие, образное мышление, интегрированное обучение, творческое мышление.

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri o‘quvchilarga tayyor bilimlarni o‘zlashtirish bilan bir qatorda, mustaqil fikrlash, muammolarga noodatiy yechim topish, o‘z qarashlarini ifodalash va turli bilimlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglash ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. Zamonaviy ta’lim yondashuvlarida o‘quvchining bilish faoliyatini faollashtirish, uning individual imkoniyatlarini hisobga olish va ijodiy tashabbusini qo‘llab-quvvatlashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich ta’limda fanlararo integratsiyadan foydalanish o‘quvchilarning bilimlarini yaxlit tizimga birlashtirish va ularning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik yondashuvlardan biri hisoblanadi.

UNESCOning Madaniyat va san’at ta’limi bo‘yicha 2024-yilda qabul qilingan asosiy konseptual yondashuvlari hamda 2025-yilda e’lon qilingan uni amalga oshirish bo‘yicha tavsiyalarida san’at ta’limining ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va madaniy xilma-xillikni anglashni rivojlantirishdagi ahamiyati ta’kidlangan (1). Ushbu yondashuv musiqa ta’limini faqat musiqiy bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish vositasi sifatida emas, balki o‘quvchining intellektual, hissiy-estetik va ijodiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim sohasi sifatida ko‘rib chiqish zarurligini ko‘rsatadi.

Musiqa fani o‘zining obrazli, hissiy va estetik xususiyatlari bilan boshqa o‘quv fanlari bilan uzviy aloqada o‘qitish uchun keng imkoniyatlarga ega. Musiqiy asarlarni tinglash, ularning xarakterini aniqlash, ritmik tuzilmalarni anglash va musiqiy taassurotlarni turli shakllarda ifodalash jarayonida o‘quvchilar idrok etish, taqqoslash, tasavvur qilish va mustaqil xulosa chiqarish faoliyatlarini amalga oshiradilar. Bu jarayonlarni boshqa fanlarning mazmuni bilan uyg‘unlashtirish esa o‘quvchilarning bilimlarni turli vaziyatlarda qo‘llashiga sharoit yaratadi.

ASOSIY QISM

Fanlararo integratsiya turli o‘quv fanlariga oid bilim, ko‘nikma va faoliyat usullarini umumiy ta’limiy maqsad asosida o‘zaro bog‘lashga qaratilgan pedagogik yondashuvdir. Bunda fanlar o‘rtasidagi aloqadorlik shunchaki bir darsda bir nechta fan elementlaridan foydalanish bilan cheklanmaydi. Muhimi, o‘quvchi turli fanlardan olgan bilimlarini birgalikda qo‘llashi, ular o‘rtasidagi mazmuniy munosabatlarni anglashi va mustaqil fikr yuritishi uchun sharoit yaratilishidir.

Integratsiyalashgan ta’limning pedagogik qiymati o‘quv materialini mazmunan boyitish, bilimlarni amaliy vaziyatlar bilan bog‘lash va o‘quvchilarning turli faoliyat turlarida ishtirok etishini ta’minlash orqali namoyon bo‘ladi. Musiqa ta’limida bunday yondashuv musiqiy bilimlarni til, matematika, tasviriy san’at va boshqa fanlarga oid tushunchalar bilan bog‘lash imkonini beradi. Musiqa va boshqa fanlar o‘rtasidagi aloqalar o‘quvchining bir hodisani turli nuqtayi nazardan idrok etishiga yordam beradi. Masalan, musiqiy asarni tinglash jarayonida uning ritmik tuzilishini matematik tushunchalar orqali anglash, asar mazmunini so‘zlar yordamida ifodalash yoki unda yuzaga kelgan taassurotlarni tasviriy san’at vositasida aks ettirish mumkin. Natijada musiqiy faoliyat boshqa fanlardan olingan bilimlarni qo‘llash uchun mazmunli sharoit yaratadi

Bunda integratsiyaning maqsadi musiqa darsini boshqa fanlarning oddiy takroriga aylantirish emas, balki musiqa fanining o‘ziga xos xususiyatlarini saqlagan holda fanlararo aloqalarni ta’limiy maqsadga

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

muvofiq tashkil etishdan iborat. Shuning uchun integratsiyalashgan topshiriqlarni tanlashda musiqiy mazmun, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va kutilayotgan ta’limiy natijalar o‘zaro uyg‘un bo‘lishi zarur.

Musiqa ta’limini ona tili va o‘qish savodxonligi bilan integratsiyalash o‘quvchilarning musiqiy taassurotlarini so‘z orqali ifodalash, obrazli fikrlash va mustaqil hikoya tuzish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi mumkin. Musiqiy asarni tinglash davomida o‘quvchi uning xarakteri, kayfiyati va mazmuni haqida tasavvur hosil qiladi. Ushbu taassurotlarni og‘zaki yoki yozma ravishda bayon etish esa o‘quvchidan o‘z fikrini tartibga solish va mos ifoda vositalarini tanlashni talab etadi.

Masalan, o‘qituvchi o‘quvchilarga tabiat manzarasini ifodalovchi musiqiy asarni tinglatib, quyidagi topshiriqlarni taklif qilishi mumkin: «Musiqani tinglaganingizda qanday manzarani tasavvur qildingiz?», «Asarning kayfiyatini ifodalovchi uchta so‘z ayting» yoki «Ushbu musiqa asosida qisqa hikoya tuzing». Bunday topshiriqlar yagona javobni talab qilmaydi. O‘quvchilar o‘z tasavvurlari, hayotiy tajribalari va individual taassurotlariga tayangan holda turli javoblarni taklif etishlari mumkin. Shuningdek, musiqa mazmuniga mos she’r yoki hikoya yaratish, tinglangan kuy asosida qahramonning kayfiyatini tasvirlash va musiqiy obrazga nom berish kabi mashg‘ulotlardan foydalanish mumkin. Ushbu faoliyatlar o‘quvchilarning musiqani anglash jarayonini nutqiy faoliyat bilan uyg‘unlashtiradi. Bunda o‘qituvchi javoblarning faqat to‘g‘riligini emas, balki o‘quvchining fikrni mustaqil ifodalashi, musiqiy taassurot bilan so‘zlar o‘rtasida mantiqiy aloqa o‘rnata olishi va o‘z qarashini izohlashini ham hisobga olishi maqsadga muvofiq.

Musiqa va matematika o‘rtasidagi bog‘liqlik ritm, tovushlar davomiyligi, musiqiy o‘lchov, ketma-ketlik, takrorlanish va simmetriya kabi tushunchalarda namoyon bo‘ladi. Ushbu umumiy jihatlar musiqiy faoliyatni matematik qonuniyatlarni anglash va ijodiy fikrlashni rag‘batlantirish bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi.

Misol qilib olishimiz mumkinki, o‘quvchilarga ma’lum ritmik ketma-ketlikni davom ettirish, qisqa va uzun tovushlarni farqlash, berilgan ritmga muqobil variant yaratish yoki bir xil ritmik birliklardan turli ketma-ketliklar tuzish topshiriqlari berilishi mumkin. Bunday mashg‘ulotlarda o‘quvchi nafaqat berilgan namunani takrorlaydi, balki mavjud qonuniyatni anglab, undan foydalanib yangi yechim yaratishga ham harakat qiladi.

Musiqa va matematika integratsiyasining ijodiy fikrlash bilan bog‘liqligi xalqaro ilmiy tadqiqotlarda ham o‘rganilgan. Azaryahu va hammualliflarining 2023-yilda “Thinking Skills and Creativity” jurnalida chop etilgan tadqiqotida uchinchi sinf o‘quvchilarining musiqiy va matematik faoliyatini birlashtiruvchi mashg‘ulotlar tahlil qilingan. Tadqiqot natijalarida integratsiyalashgan mashg‘ulotlarda ishtirok etgan guruhlarning ijodiy fikrlash ko‘rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan yuqoriroq bo‘lgani qayd etilgan (2). 2025-yilda e’lon qilingan boshqa tadqiqotda esa birinchi va ikkinchi sinf o‘quvchilarining musiqiy hamda matematik topshiriqlar orqali ijodiy fikrlashini rivojlantirish imkoniyatlari o‘rganilgan (3).

Ushbu tadqiqotlar musiqa va matematika integratsiyasining pedagogik imkoniyatlarini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, boshqa ta’lim muassasalari yoki o‘quvchilar guruhlarida xuddi shunday natijalarga erishilishini oldindan kafolatlab bo‘lmaydi. Natijalar topshiriqlarning mazmuni, o‘qitish sharoiti, o‘quvchilarning tayyorgarligi va mashg‘ulotlarning tashkil etilishiga bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Musiqa va tasviriy san’at integratsiyasi o‘quvchilarning musiqiy taassurotlarini vizual obrazlar orqali ifodalashiga imkon beradi. Musiqa tovushlar, ritm, ohang va hissiy ta’sir orqali idrok etilsa, tasviriy san’at rang, shakl, chiziq va kompozitsiya vositasida fikrni ifodalashga xizmat qiladi. Ushbu ifoda vositalarini birgalikda qo‘llash o‘quvchilarning tasavvuri va individual qarashlarini namoyon etish uchun qulay sharoit yaratadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Misol uchun, o‘quvchilarga turli xarakterdagi ikki musiqiy asar tinglatilib, har bir asar uchun mos ranglar tanlash yoki rasm chizish topshirig‘i berilishi mumkin. Bir o‘quvchi sokin musiqani ko‘k va yashil ranglar orqali ifodalasa, boshqasi ayni asarni boshqa ranglar yordamida tasvirlashi mumkin. Bunday farqlarni xato sifatida baholash to‘g‘ri emas, chunki topshiriqning asosiy maqsadi yagona tasvirni yaratish emas, balki musiqiy taassurotni individual tarzda ifodalashdir.

Bundan tashqari, o‘quvchilar musiqiy asarning ritmiga mos chiziqlar chizishi, tovushlarning baland-pastligini grafik shaklda aks ettirishi yoki kuy xarakterini ifodalovchi kompozitsiya yaratishi mumkin. Bunday mashg‘ulotlarda musiqiy tinglash, vizual idrok va ijodiy qaror qabul qilish jarayonlari o‘zaro bog‘lanadi.

Musiqa va tasviriy san’at integratsiyasini tashkil etishda o‘quvchilarning individual qobiliyatlarini hisobga olish, ularning mustaqil tanlovlarini qo‘llab-quvvatlash va ijodiy ishlarini faqat tashqi ko‘rinishiga qarab baholamaslik muhimdir. O‘quvchining musiqiy taassurotni qanday tushungani, tanlagan rang yoki shaklini izohlashi va o‘z g‘oyasini ifodalashi ham ta’limiy jihatdan ahamiyatlidir.

XULOSA

Musiqa ta’limining boshqa fanlar bilan integratsiyasi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilimlarni o‘zaro bog‘liq holda o‘zlashtirishi, musiqiy taassurotlarini turli shakllarda ifodalashi va mustaqil fikrlash faoliyatini rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. Ona tili va o‘qish savodxonligi bilan integratsiya musiqiy taassurotlarni nutq orqali ifodalashga, matematika bilan integratsiya ritmik qonuniyatlarni anglashga, tasviriy san’at bilan integratsiya esa musiqiy obrazlarni vizual shaklda ifodalashga yordam berishi mumkin.

Nazariy tahlil va mavjud ilmiy tadqiqotlar asosida quyidagi xulosalarni ilgari surish mumkin:

1. Fanlararo integratsiya o‘quvchilarning turli bilim va faoliyat usullarini o‘zaro bog‘lashiga sharoit yaratadi hamda musiqiy ta’lim mazmunini boyitadi.

2. Integratsiyalashgan topshiriqlarda o‘quvchilarning mustaqil tanlov qilishi, muqobil yechimlar taklif etishi va o‘z fikrlarini ifodalashi uchun imkoniyat yaratish muhimdir.

3. Integratsiyaning pedagogik qiymati uning mazmunan asoslanganligi, musiqa fanining maqsadlariga muvofiqligi va o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish bilan belgilanadi.

4. O‘quvchilarning ijodiy faoliyatini baholashda tayyor mahsulot bilan bir qatorda fikrlash jarayoni, mustaqil qaror qabul qilish va o‘z g‘oyasini asoslash ko‘nikmalarini ham hisobga olish maqsadga muvofiq.

Shunday qilib, musiqa ta’limini boshqa fanlar bilan integratsiyalash o‘quvchilarning musiqiy bilimlarini kengaytirish bilan birga, ularning mustaqil fikrlashi, tasavvuri va ijodiy ifoda imkoniyatlarini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qilishi mumkin. Mazkur yondashuvni ta’lim amaliyotida samarali qo‘llash uchun integratsiyalashgan topshiriqlarni maqsadli rejalashtirish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va olingan natijalarni tizimli ravishda baholash zarur. Ushbu yondashuvning muayyan ta’lim sharoitidagi samaradorligini aniqlash esa maxsus tajriba-sinov tadqiqotlarini talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. “UNESCO Framework for Culture and Arts Education: Implementation Guidance”. Paris: UNESCO, 2025. https://www.unesco.org/en/articles/unesco-framework-culture-and-arts-education-implementation-guidance
2. Azaryahu, L., Broza, O., Cohen, S., Hershkovitz, S., & Adi-Japha, E. (2023). Development of creative thinking patterns via math and music. “Thinking Skills and Creativity, 47”, Article 101196. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2022.101196

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

3. Azaryahu, L., Broza, O., Sasson, O., Hershkovitz, S., & Adi-Japha, E. (2025). Can creative musical and mathematical thinking be developed among first and second graders? “Thinking Skills and Creativity, 58”, Article 101916. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2025.101916
4. Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. International Journal of Music Education, 28(3), 269–289. https://doi.org/10.1177/0255761410370658
5. Burnard, P. (2012). Musical Creativities in Practice. Oxford University Press.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.